

יומא יג

משה שווערד

1. תוספות מסכת יומא דף יב עמוד ב

כהן גדול משום איבה - הקשה ר"י מדקאמר טעמא משום איבה מכלל דמן הדין ראוי להיות כהן גדול מדאורייתא אלא גזרו ביה רבנן משום איבה ותימה אם כן מאי איצטריך לפרושי טעמא דכהן הדיוט משום מעלין בקדש וכו' תיפוק ליה מדילפינן מקרא בפרק שני דזבחים (דף יח.) דכהן גדול שלבש בגדי כהן הדיוט ועבד עבודתו פסולה משום מחוסר בגדים ...

2. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף יב עמוד ב

לכהן הדיוט לא משום דמעלין בקדש ולא מורידין. פי' וכיון שאין אנו רשאים להורידו אם בא לעבוד ככהן הדיוט הוה ליה מחוסר בגדים שעבודתו פסולה. הא אילו היה בנו כח להורידו היינו מורידין אותו להיות כהן הדיוט, וכשיעבוד בד' בגדי כהונה בלבד אין כאן משום מחוסר בגדים, וזה ברור, ובה נסתלקה קושיית התוספות שהקשו בכאן דתיפוק לי דהוה ליה מחוסר בגדים, וכן תירץ השר ז"ל.

3. תוספות מסכת יומא דף יב עמוד ב

וי"ל דכהן גדול מתמנה בפה ומסתלק בפה ובירושלמי דריש ליה מקרא /א/ ומסתברא שהדבר תלוי במלך ובאחיו הכהנים ...

4. תוספות מגילה דף ט/ב

ולא לכהן הדיוט משום מעלין בקדש וכו' - קשיא למה ליה מעלין בקדש וכו'. קשיא למה ליה האי טעמא תיפוק ליה דכיון דראוי לכהן גדול אי לאו משום איבה א"כ אינו יכול לשמש בארבעה בגדים משום דהוה ליה מחוסר בגדים ויש לומר דמשום האי טעמא לא היינו מקפידין /ב/ כיון דעל פי בית דין הוא אי לאו טעמא דמעלין:

5. רמב"ם יד החזקה הלכות כלי המקדש פרק ז

(טו) [ג] אין מעמידין כ"ג אלא ב"ד של אחד ושבעים ואין מושחין אותו אלא ביום ...

6. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת יומא דף יב עמוד ב

עוד תקשה מסוגיות מפורשות דמבואר דכה"ג נשאר בקדושתו לעולם דאי' בהוריות כה"ג שנצטרע אם מותר באלמנה ומבואר שם דכה"ג שנעשה בע"מ אף על פי שכבר אינו משמש בכ"ג אעפ"כ אסור באלמנה והשתא אי נימא דמסתלק בפה ה"ג שישתלק בפה. ותו מבואר בתוספתא בסנהדרין דמה אני בקדושתו אף כה"ג בקדושתו וכן מבואר בשבועות דמה אני לעולם אף קדושתו של כה"ג לעולם. הרי מכ"ז מבואר דלא שייך בו ביטול קדושה. ואין לומר דשאני כהן מרובה בגדים ממשוח, דהרי אין ביניהם אלא פר הבא על המצוות.

7. קונטרס בענין עבודת יום הכפורים – מהגריד"ס

תד"ה כהן גדול — וי"ל דכהן גדול מתמנה בפה ומסתלק בפה ובירושלמי דריש ליה מקרא. על סמך הירושלמי הזה התקשה בעל ה"שאגת אריה" בהבנת המשנה בריש פ"ז דנזיר. דלדעת החכמים במשנה שם אם היו כהן גדול ונזיר מהלכים בדרך ופגעו במת מצוה, יטמא נזיר שאין קדושתו קדושת עולם ואל יטמא כהן שקדושתו קדושת עולם. והרי אם כ"ג מסתלק בפה אין קדושתו אף היא קדושת עולם. ותיירץ אא"ז ר' חיים זצ"ל שלקדושת כ"ג שני מקורות ושתי רמות. א) קדושת הנובעת ממישיחה — או, המקביל לה, ריבוי בגדים — המקדשת אותו אישית כגברא של כ"ג וללא קשר עם תפקידו. ב) קדושה נוספת המבוססת על מינוי והמתייחסת במישרין לתפקידו, שהרי לכך מתמנה. ואם באנו לדון באפשרות ביטול קדושתו, מסתבר שניתן לבטל קדושת מינוי הכרוכה במעמדו התיפקודי אך לא קדושת מישיחה אשר הוטבעה בו אישית. ופוק חזי שהסוגיא כאן (יב:), ביחס לעבודתו מחנכתו, השוותה קידוש כהן גדול לקידוש כלי שרת שאין לקדושתו פדיון ואינה בטלה כל עוד כשר לעבודתו. ובכן יש לבחון כל הלכה שנאמרה ביחס לכהונה גדולה ולברר האם היא מעורה במינוי או במשיחה כדי לקבוע האם לגביה קדושת כ"ג היא קדושת עולם או לא. ואת זה, טען ר'

8. קונטרס בענין עבודת יום הכפורים – מהגריד"ס

יג. — ומודה ר' יוסי שאם מת ראשון שחזור לעבודתו. יש לפרש דהיינו שהותר לו לעבוד בשמנה בגדים, מכיון שבטל חשש איבה, היות ובסיסית הלא הוא כהן גדול, וזאת אף שאינו נכנס תחת חמת לשמש ככהן גדול הקבוע. או יש לומר שבמקרה זה השני באמת מתמנה תחת הראשון. ואף שדרך כלל בנו נכנס תחתיו אם היה ראוי לכך — וכמבואר ברמב"ם (פ"ד הל' כלי המקדש הל' כ' ופ"א הל' מלכים הל' ז') — במה דברים אמורים כשאינו כבר כהן גדול אחר אך אם יש כבר כ"ג הראוי לשמש בשמנה בגדים מדאורייתא הוא נכנס במקום הראשון. דהנה קי"ל (כריתות ה:), "ואפי' כהן גדול בן כ"ג טעון משיחה ואין מושהין מלך בן מלך". ובביאור החילוק נראה שבן מלך אינו זקוק למינוי מחדש שהוא יורש מינויו מאביו ולכן אין מושהים אותו אלא במקום מחלוקת. מה שאין כן בן כ"ג שטעון מינוי דאין כ"ג ללא מינוי, ולפיכך מושהים אותו. ומכיון שיש כבר כ"ג שנתמנה — וברור שמינויו לא פקע שהרי מבואר בסוגיא כאן שאם עבר ועבד עבודתו כשרה — אין ממנים אחר, וללא מינוי אין לכן חמת דין כהן גדול. וכן באמת משמע מסתימת לשון הרמב"ם (פ"א הל' עיוה"כ הל' ג'), "ואם מת הראשון זה השני מתמנה תחתיו" — הרי שחזור לעבודתו נאמר כמינוי ולא רק כהיתר.

9. תוספות מסכת יומא דף יג עמוד א

הלכה כר' יוסי - תימה הילכתא למשיחא דכי ה"ג פריך בזבחים פרק ב"ש (דף מה.) ובפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נא:). [1] ויש לומר דאיכא נפקא מינה אפילו בזמן הזה לפרנס הממונה על הציבור ועבר מחמת אונס שכשיעבור האונס חוזר לשררתו וגם נוהגין כבוד בשני כי ההוא מעשה דר"ג וראב"ע ... [2] וי"ל דאין הש"ס תופס זה בקשיא הילכתא למשיחא אלא רב יוסף מקשה אותו בפרק ד' מיתות (סנהדרין שם) ובפרק בית שמאי אבל הש"ס אינו חושש כי היכי דמהדר ליה לרב יוסף בפרק בית שמאי אלא מעתה (כו') שחיתת קדשים לא ניתני [3] ורבי' חיים כהן זצ"ל תירץ דלא פריך הכי אלא היכא דאיכא תרתי הילכתא למשיחא ועבירה כגון ההיא דפרק ב"ש דאיירי בפיגול ובפרק ד' מיתות גבי בת כהן שזינתה וכיון דאיכא תרתי מילתא דלא שכיחא היא ולא הוי ליה למיפסק הילכתא במילתא דלא שכיחא כלל.

10. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף יג עמוד א

ותירץ רבינו חיים כהן ז"ל דלא פריך תלמודא הלכתא למשיחא אלא בדבר שיש בו עבירה ולא תנהג לימות המשיח כדכתיב ועמד כולם צדיקים... [4] ורבינו הגדול ז"ל היה אומר שכל אלו פלפולי נינהו ולא פירכי נינהו, דתלמודא פריך הלכתא למשיחא בתרי דוכתי, ואתמהינן עליה דאם כן סדר קדשים לא נגמור, אלא דרוש וקבל שר, וכיון דכן תו לא חש תלמודא למיהדר למפרך הכין. (א"ה, ע"י רמב"ן שבת קל"ג א').

• עוד עיין ADDENDUM

11. שפת אמת מסכת יומא דף יג עמוד א

בגמ' הלכה כר"י, אף על גב דקי"ל בעלמא ר"מ ורי"ו הלכה כר"י [וגם בדברים שאינם נוהגין בזה"ז כ' המג"א (סי' ר"ח) דקי"ל כהני כללי ע"ש] [1] מ"מ איצטריך הכא לפסוק כר"י דהוי ס"ד לומר כיון דר"י פוסל משום גזירה דאיבה וקי"ל הלכה כר"מ בגזירותיו, א"כ ה"ה אם הוא פליג אגזירה הלכה כמותו קמ"ל, [2] גם י"ל משום דבברכות בעובדא דר"ג וראב"ע משמע כר"מ דלא העבירו ראב"ע לגמרי ולא חששו לאיבה קמ"ל דאפי' הכי הלכה כר"י, ומ"ש התוס' ראי' אליבא דר"י מעובדא דראב"ע, תמוה דהתם משמע איפכא דלא כר"י כנ"ל, [אבל י"ל עוד כיון דבמגילה (ט ב) מסקינן דרבי סתם כר"מ הו"א דהלכה כסתם משנה, ואף על גב דרבה בר ב"ח אר"י בגיטין (פ"א ב) לא ס"ל דהלכה כסתם משנה, מ"מ כיון דרבי סובר כר"מ הוי ס"ד לומר דהלכה כוותיהו דרבים הם לגבי ר"י קמ"ל]:

12. שערים מצויינים בהלכה

כיון דעבדינן ליה צרה, כש"כ דמזדרזו טפי. עי' בשעה"מ (עבודת יוה"כ פ"א) למה אין מתקינין וממנין לו בנו. ובשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' פד) כתב, דהא איתא הכא דעבדינן ליה צרה כדי שיזדרזו יותר, ואם בנו ממנה תחתיו אין כאן קנאה וצרה, אבל מתקינין ליה אחיו דיש קנאה איש באחיו.

13. דף על הדף יומא דף יג עמוד א

בגמ' אי עבדינן ליה צרה כל שכן דמזדרזו טפי. בליקוטי יהודה על יוה"כ פ הביא בשם השפת אמת שעל פי זה מדוייק המשנה דקתני ומתקינין "לו" כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול, דלהכי שנה "לו" כלומר לו ולצרכו, כדי שיתקנא ויזדרזו טפי, לשמור עצמו מכל טומאה. ובשם השפת צדיק הביא דלכן שנה ומתקינין לו כהן "אחר", לומר דווקא כהן אחר שאינו קרוב משפחה אליו מתקינין כדי שיתקנא בו ויזרו א"ע לשמור מן הטומאה, אבל בנו אין מתקינין לשמש במקומו, דהרי בכל אדם מתקנא חוץ מבנו (סנהדרין קה ע"ב) נמצא דאינו נזהר טפי מחמת כן.

14. קונטרס בענין עבודת יום הכפורים – מהגריד"ס

יג. — א"כ הוה ליה שני בתים ורחמנא אמר וכפר בעדו ובעד ביתו ולא בעד שני בתים. משמע להדיא שבכל השנה אין קפידא במה שנושא שתי נשים והבעיה רק מתעוררת ביחס לכפרת יוה"כ. ומכאן קשה לשיטת הרמב"ם שכתב (פי"ז הל' איסורי ביאה הל' י"ג) לגבי כהן גדול, "ואינו נושא שתי נשים לעולם כאחת שנאמר אשה אחת ולא שתיים". וכבר השיג עליו הראב"ד שם מסוגייתנו, יעו"ש. ונראה שלרמב"ם אין איסור זה מעין כל איסורי ביאה דכהונה שהרי כתב "ואינו נושא" ואילו בגרושה או אלמנה בקידוש ובעל תליא מילתא. ובטעם הדבר נראה שיסוד ההלכה באמת נעוצה בסוגייתנו דהא דאינו נושא שתי נשים היינו מפני שאם ישא שתיים לא יהיה ראוי לעבודת וכפרת יוה"כ, וזה כמובן תלוי בנשואין שרק הם מחילים על אשתו שם ביתו. ובכן לא קשה על הרמב"ם מסוגייתנו שיסוד ההלכה באמת נובע ממה שאינו מכפר עבור שני בתים, אלא שמתוך כך הדר דינא שאינו נושא שתי נשים לעולם.

15. שפת אמת מסכת יומא דף יג עמוד א

שם בגמ' א"כ הו"ל ב' בתים כו' ובעד ביתו, מה שהקשו לדעת הרמב"ם דכ"ג אסור לישא ב' נשים, למה להגמ' להביא קרא דוכפר כו' תיפוק לי' דאסור לישא ב' נשים, י"ל דדוקא היכא דנושא שניהם כשהוא כ"ג אסור דכתיב יקח אשה ולא שתיים אבל מותר לישא אשה על אשתו שנשאה כשהי' הדיוט, אבל קשה מנ"ל להגמ' להוכיח מדכתיב ביתו דאם הו' לו ב' בתים א"י לכפר דילמא הפי' הוא שיתוודה רק על ביתו א' ולא על שתיים, [ומ"ש בס' ש"י דלא מסתבר לומר כן דהא תרוייהו בעי חיי וכפרה, אינו מובן דהא י"ל דשני' מתכפרת בודיו שני' שמתודה על אחיו הכהנים דגם נשי הכהנים הם בכלל], אבל הא לא איכפת לן אם י"ל שתיים כיון דהידוי הוא רק על אחת, [אך לפמ"ש לקמן דאין סברא שיכפר רק בעד בית א' כיון דצריך להיות מכופר הוא וביתו מה לי אשה זו או זו א"ש], עוד קשה די"ל דשניהם נקראים ביתו, כמו בביתו שני דכתיב בקרא נכלל כל הכהנים שנק' בית אהרן ה"ה בביתו קמא נכלל כל ביתו שיש לו אף על גב דהוי רבים:

16. מהר"ץ חיות מסכת יומא דף יג עמוד א

גמ' וכפר בעדו ביתו ולא בעד ב' בתים. נ"ב עי' רמב"ם פי"ז מהל' איסורי ביאה הי"ג דכהן גדול אסור לישא שתי נשים. ועיין השגות הראב"ד שם. אולם עיין רמב"ם פ"ה מה' כלי המקדש ה"י שכ' וכבר כ' שאין נושא שתי נשים ואם נשא שניהם אין יכול לעבוד ביום הצום עד שמגרש לאחת ע"ש. הרי בפירוש דגם להרמב"ם אין איסור בכל השנה מטעם איסור כדעת הראב"ד כפי' הרמב"ם והה"מ שם. משום דכ' אשה בבתוליה יקח אחת ולא שתיים. דא"כ בכל השנה צריכים לכופו. רק

הטעם מפני כי שנה שלח ואין נאה לכה"ג לגרש אשתו. וביום הצום יהיה מוכרח לגרש אחת וזה אמת. ושום מחבר לא התעורר מדברי הרמב"ם בהל' כלי המקדש. ועי' ענין נחמד בסוגיא זאת בשאגת ארי' סימן צג:

17. תידושי הריטב"א מסכת יומא דף יג עמוד א

אי כניס לה הווי להו שני בתים. ורחמנא אמר וכפר בעדו ובעד ביתו ולא בעד שני בתים, הקשה רבינו שמשון ז"ל דהא כתיב וישא לו יהודיע נשים [שתים] ויולד בנים ובנות, [1] ותירץ דשמא זו אחר זו נשאן [2] או שמא היה מגרש את אחת מהן ערב יום הכפורים על תנאי כדלקמן, וכל זה נראה לו שהוא דוחק.

18. רשימות לתוס' הרא"ש [3]

ובמרכבת המשנה על הרמב"ם הלכה זו מתרץ שיהודיע היה לפי החשבון למעלה מקייג שנה כשנשא שתי נשים אלה. הרמב"ם פ"ז מביאת מקדש הלי"ב מנה בכלל המומין זקן רועד מחמת זקנה. ואם כן משנעשה זקן רועד הרי נפסל לכהונה ושוב הותר בשתי נשים, ומשום כך אינו קוראו הכתוב שם ליהודיע בדברי הימים בשם כהן אלא "ראש" עיי"ש.	רנב) עיין בראב"ד פ"ז מהלכות איטורי ביאה הלי"ג שהשיג על הרמב"ם שם במה שכתב שאין כהן גדול נושא שתי נשים לעולם. מהן דיהודיע, ובספר יריעות שלמה מביא בשם הגר"ז מולחין לתרץ שכונת הכתוב הוא שיהודיע השיא ליואש שתי נשים ולא שיהודיע עצמו נשא אותן, וכן מובא תירוץ זה בהגהות להרמב"ם שם, אולם מדברי רבנו שהם גם דברי התו"י
---	--

19. ריטב"א על יומא דף יג/א

ומי סגי ליה בתקנתא. והא לאו אשתו היא, ופרקינן דמקדש לה מבעוד יום, וא"ת ולמה לן כולי האי דשקלינן וטרינן בסוגיין, דהא בתקנתא סגי, ולכי מתה קמייתא, כניס לה לאידך, [1] וי"ל דאין הכי נמי אדינא דאורייתא, אבל סוגיין אדינא דרבנן שאסרו משום שבות לכנוס אשה בשבת או יום טוב משום דמיחזי כקונה קנין בשבת וכדאיתא בפרק בתרא דביצה (ל"ו ב') וכן בפ"ק דירושלמי דתובות בהלן דכנסין ארמלן, [2] עוד י"ל דאפילו מדאורייתא איכא למיחש שמא תמות באמצע עבודה בענין שלא יוכל לצאת לחוץ ולכנסה:

20. תוספות מסכת יומא דף יג עמוד ב

לחדא אמר לה על מנת שאכנס כו' - ... בירושלמי משמע אשה אחרת מתקינין לו מזמנין אותה שאם תמות אשתו ביום הכפורים שיקדש זאת ביוה"כ ופליג אגמרא דידן דפריך התם ויקדש מאתמול דמשמע ליה מתקינין בהזמנה בעלמא ומשני וכפר בעדו ובעד ביתו (ויקרא טז) ולא בעד שני בתים ופריך ולא נמצא כקונה קנין בשבת ומשני משום שבות התירו במקדש

21. שערים מצויינים בהלכה

ואפ"ה מהני, ותירץ דדוקא נדה שהיא אסורה מחמת עצמה סובר הרמב"ם דלא מהני, אבל אם האיסור הוא מחמת יוה"כ דיומא קא גרים שפיר מהני. ובמאמר הקודם הבאנו דבתשו' הגרע"א (סי' קנט) כתב, דס"ל להירושלמי דלא בעינן חופה הראויה לביאה. ולי נראה לתרץ עפמ"ש"כ הבית שמואל (אהע"ז סו"ס"י סא, וסי' סד סק"ה) דאפילו להרמב"ם אם החתן יודע שהיא נדה בעת כניסה לחופה, או אמרינן דחופה נעשה על שם סופה שתטהר, ומקורו עפ"י דברי המרדכי (כתובות ריש פ"ה) והובא ברמ"א (אהע"ז סו"ס"י סא), וא"כ הכא יודע הכהן גדול שהיא אסורה עליו מחמת יוה"כ ואעפ"כ כונסה, שפיר הוי חופה גם	דף יג: ולחדא אמר לה על מנת שאכנס לביהכ"נ. כתבו התוס' דבירושלמי משמע, דהא דמתקינין לו אשה אחרת היינו מזמנין לו אשה שאם תמות אשתו ביוה"כ, יקדש אותה מיד ביוה"כ, דפריך התם ויקדש מאתמול, ומשני "וכפר בעדו ובעד ביתו" ולא בעד ב' בתים, ופריך הא קונה קנין ביוה"כ, ומשני שבות הוא והתירו במקדש. והקשה השעה"מ (חופת חתנים ס"ד) עמ"ש"כ הרמב"ם (אישות פ"י ה"ב) דאם היא נדה אע"פ שכונסה לחופה לא גמרו הנשואין מפני שאינה ראויה לביאה, והא ביוה"כ אינה ראויה לביאה, והוא מקדשה וגם תכנס לחופה דכל כמה דלא כניס לה אינו אשתו,
--	--

22. רש"י מסכת יומא דף יג עמוד א

על מנת שתמותי - ביום הכפורים, ואם מתה בו ביום - נמצא גט למפרע, ואין כאן אלא בית אחד, ואם לא מתה היא ומתה חבירתה - נשארה לו זאת, שאין הגט גט, וכל סוגיא זאת אין תירוצין שבה יכולין לעמוד, כי יש להן תשובות רבות, ואינו אלא כי מלמדין אותנו: ואם תאמר כן יש להשיב כן, ואינו משיב כל תשובות שיש להשיב, כי באחת הוא מסלקו לתרץ בענין אחר, עד שהעמידה על מכונה.

23. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף יג עמוד א

דמגרש לה על תנאי דאמר לה הרי זה גיטך על מנת שלא תמותי. פי' הרי זה גיטך מעכשיו אם לא תמותי שכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי, הלכך בין תמות זו ובין שלא תמות זו אין בכאן אלא אשה ראשונה [בכת"י: אחת], ולמיתה דתרוייהו הא לא חיישינן, ופרכינן ודילמא היא לא מתה והויא מגורשת וכו', וזה הקושיא קלה היתה להבין, ומאן דקא עביד אוקימתא שפיר ידע לה, אלא שהתלמוד עביד כולהו אוקימתי דאפשר לומר להגדיל תורה ולהאדיר, וכן פרש"י ז"ל.

24. חידושי הריטב"א מסכת יומא דף יג עמוד א

ובכולהו אוקימתי דעבדינן איכא לעיוני בחד מתלתא חששות, או שלא תמות חדא מינייהו, או דמתה קמייתא לחודה, או בתרייתא לחודה, דאילו למיחש למיתה דתרוייהו לא חיישינן לכולי עלמא כדאיתא לעיל, ובהני אוקימתי דעבדינן בסוגיין זימנין דליכא למיחש אלא לחדא כדפריך תלמודא בלחוד, וזימנין דאיכא למיחש לתרתי ותלמודא לא פריך אלא חדא מינייהו כדבעינן לפרושי לקמן, ובהני תלת אוקימתי קמייתא ליכא למיחש אלא למאי דפריך תלמודא.

25. ספר איזהו מקומן

אלא דמגרש להו לתרוייהו וכו' - בשו"ת
הרא"ש (כלל מ"ה ס"י כ"ג) הוכיח מכאן
דשרי לכהן לגרש על תנאי שאם יעמוד
מחוליו לא יהיו גט, ואפילו ריח הגט אין
כאן.

26. ספר איזהו מקומן

ודילמא לא מייתא חבירתה ולא עיילא היא
לבית הכנסת - צ"ע דיוליכוה על
כרחה לבית הכנסת - תירצו תו"י ותוס'
הרא"ש דכיון שהדבר תלוי בדעת אחרים
שמה לא יעשו.

והריטב"א תירץ דלשון התנאי "ע"מ שתכנס
לבית הכנסת" משמע דעיילא מדעתה, ואכן
היה יכול לתרץ שהתנה תנאי דמשמע בעל
כורחה, אלא דניחא ליה לתרץ כדמשני
בסמוך. וע"ע הגהות ראמ"ה.

27. שפת אמת מסכת יומא דף יג עמוד ב

בתוס' ד"ה ולחדא, הביאו בשם הירושלמי דמקדשה ביוה"כ וצ"ע [כיון דבעי נמי כניסה לחופה] להפוס'
דחופת נדה שאינה ראוי' לביאה לא מהני וא"כ כיון דביו"כ אסור בתשמיש אינה חופה [ועי' בשעה"מ
בחופת חתנים מ"ש בזה], וגם לתלמודא דידן דכניס לה קודם יו"כ אפשר דכניס לה קודם ימי הפרישה
מה"ט דבימי הפרישה לא חזיא לביאה:

28. תוספות ישנים מסכת יומא דף יג עמוד ב

כי חזי דבעי למימת קדים ועייל וכו'. ואם תאמר לאחר מיתה נמי אם ילך לבהכ"נ מגורשת למפרע דאמרינן
בפרק מי שאחזו (דף עו ב) הרי זה גיטיך מעכשיו אם לא באתי מיכן ועד שנים עשר חדש ומת בתוך שנים עשר
חדש הרי זה גט לא דמיא דהתם קיימתה לתנאה שחייתה עד שעברו שנים עשר חדש אבל הכא מתה קודם
שנתקיים התנאי:

29. ריטב"א על יומא דף יג/ב

הקשו בתוספות (ישנים) למה לן למימר דקדים ועייל לבית הכנסת מקמי דתמות רחל, אפילו לבתר מיתתה מצי עייל ומקיים תנאה והוה ליה גיטא למפרע, כאותה שאמרו (גיטין ע"ו ב) הרי זה גיטיך מעכשיו אם לא באתי לאחר י"ב חדש ומת בתוך שנים עשר חדש הרי זה גט ולא חשיב גט דלאחר מיתה, ותירצו דהתם הוא

דאקייס תנאה מחיים דידה. משא"כ בזה שאם תמות בתחלה ואח"כ יכנס לא איקיים תנאה מחיים [דידה]. ולא חלו עליה גירושין מחיים, ולא נהירא דהא כיון דאמר מעכשיו הרי נתקיים התנאי וחל הגט למפרע מחיים, דהא אם אמר לה הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זה, למאן דאמר לי ואפילו ליורשי משמע דנותנת לאחר מותו לאביו או לאחיו כדאיתא במסכת גיטין (ע"ד א'), וה"ה לאומר על מנת שאתן לך שנותן לאחיה וליורשיה לאחר מותה, דמאי שנא, **אבל הנכון דהכא ה"ה דמצי עייל לאחר מיתה, אבל כדי שלא יהא התנאי תלוי ועומד, ושמא מתוך אנינותו לא יוכל ליכנס לאחר מותה, עבדינן מעלה בכפרה ומקיים תנאה מקמי דתימות:**

30. חידושי הרישב"א מסכת יומא דף יג עמוד ב

אלא מעתה ארוסה לא תתיבם. פי' דהא אמרת דכל כמה דלא כניס לה לא קרינא לי' בית אחיו, אבל משום דכתיב לא תהיה אשת המת לא ממעטינן ארוסה, דאשת המת אפילו ארוסה במשמע וכדפירשתי בפ"ק דיבמות בס"ד.

31. תוספות מסכת יומא דף יג עמוד ב

היה עומד ומקריב ושמע שמת לו מת וכו' – [1] רש"י פירש בכהן הדיוט איירי ודחק עצמו לפרש לפי זה [2] ול"נ דבכהן גדול איירי אף על גב דכ"ג מקריב אונן ה"מ מדאורייתא אבל מדרבנן ס"ל לרבי יהודה מניח עבודה ויוצא ...

32. חידושי הרישב"א מסכת יומא דף יג עמוד ב

תניא היה עומד ומקריב. פירש רש"י ז"ל בכהן הדיוט, והיינו קושיא דלענין אנינות רבי יהודה לחומרא ורבי יוסי לקולא, ותמיהא מילתא דמאי קושיא דבכהן גדול דאקיל רחמנא ואמר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל, אקיל בה רבי יהודה לומר שמביאין אותו מתוך ביתו, ובכהן הדיוט דאחמיר רחמנא שלא יקריב אונן ואם הקריב חילל, מחמיר רבי יהודה לומר שאפילו התחיל לא יגמור, וי"ל דמ"מ כי מעיינת בה סתרי אהדדי, דהא לית לן איסורא בכהן הדיוט שלא יקריב אונן אלא מדיוקא דכ"ג דכתיב ביה ומן המקדש לא יצא ולא יחלל ודרשינן (זבחים ט"ז א') הא אחר שלא יצא חילל, וא"כ לרבי יהודה דאמר דכהן גדול מביאין אותו מתוך ביתו משמע ליה קרא דמן המקדש לא יצא אף במי שלא התחיל בעבודה, שלא יצא מקדושתו, ויבא לעבוד עבודה, ודכוותה אית לן למידק בכהן הדיוט שיצא מקדושתו ולא יתחיל עבודה, אבל שאם התחיל קודם אנינות שלא יגמור אותה, מנין לנו, כך נראה פירוש דברי רבינו ז"ל, ובתוספות הקשו על פירושו דאי בכהן הדיוט היאך יאמר רבי יוסי יגמור, דהא ליכא שריותא בכהן הדיוט להקריב אונן, וזו אינה קושיא גדולה דדילמא רבי יוסי משמע ליה דמאי דאמרין הא אחר שלא יצא חילל, בשלא יצא מקדושתו והתחיל לעבוד לאחר שהיה אונן. ור"י ז"ל פירש הברייתא בכהן גדול, ואמר רבי יהודה שלא יגמור, והשתא פריך שפיר דהשתא לרבי יהודה אפוקי מפקינן [כו']. ונראה דרש"י ז"ל לא פירשה כן משום דקתני לה מתניתא סתמא היה עומד ומשמע בכהן הדיוט.

33. שערים מצויינים בהלכה

ומפולגת רש"י ותוס' דן בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ז), באחד שעמד להתפלל ולקרות קר"ש ונעשה אונן, אי יש לו לגמור התפלה או לא יגמור, דהא קי"ל בכל מקום כר' יוסי נגד ר' יהודה, וא"כ לרש"י דמיירי הכא בכהן הדיוט, ואפ"ה אמר ר' יוסי דיגמור, א"כ ה"נ יגמור, אבל להתוס' דמיירי כאן בכהן גדול, אבל בכהן הדיוט אפילו ר' יוסי מודה דיפסוק [וכן שיטת הרמב"ם ביאת המקדש פ"ב], אי"כ כיון דתפלה במקום קרבן הוא, יפסוק. אלא שיש לחלק, דהכא אונן מחלל העבודה מדאורייתא בכהן הדיוט, ובכהן גדול אסור מדרבנן, ובנדון דהתם דאונן לא יתפלל זהו איסור דרבנן, ולכן אפילו לשיטת התוס' והרמב"ם מותר. וע"ע מש"כ בשמ"ב (ח"ג סי' קכח ס"ק טו, וחי"ד סי' קצו ס"ק טו).

רחמנא (תצא כג-כא) "לנכרי תשיך", לא ה"ל לחכמים לגזור ולאסור, וזהו כסברת הטור"ז. והעירני מהר"ב פאשקעס נ"י דבגמ' קידושין (י"ב:) איתא, דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה, ולכאורה קשה הא כתיב (תצא כד-א) "ובעלה" וילפינן מיניה קנין ביאה באשה [ע"י בגמ' קידושין ד:], והיאך נתן רב מלקות ע"ז, הא התירה תורה בפירוש [ע"י בהמקנה קונ"א (סי' כו ס"ד, וסי' מט ס"א) שהעיר בזה], והשתא אתי שפיר דנוכל לומר דרב ס"ל כרבי יהודה, דיש כח ביד חכמים לגזור אע"פ שהתירה התורה בפירוש. ובעיקר דברי הטור"ז הארכנו במס' יבמות (קא. ד"ה חלצה), ותדרשנו משם. וע"ע בדברינו במס' קידושין (סו. סוד"ה רבא).

היה עומד ומקריב, ושמע שמת לו מת מניח עבודתו ויוצא. [פרש"י דמיירי בכהן הדיוט.] והתוס' פירשו דמיירי בכהן גדול, אע"ג דכהן גדול מקריב אונן דכתיב "ומן המקדש לא יצא", הני מילי מדאורייתא, אבל מדרבנן ס"ל לר' יהודה דמניח ויוצא. ומשמע דס"ל לר' יהודה שיש כח לחכמים לגזור, אע"פ דהתורה התירה בפירוש. ובטור"ז (או"ח סי' תקפח, יו"ד סי' קיז סק"א) כתב, דכל שהתורה התירה בהדיא אין כח לחכמים לגזור. וע"י בתוס' במס' ב"מ (ע: ד"ה תשיך) שכתבו, דהכי פריך הש"ס, כיון דאמר

ולא אירע קרי לכ"ג ביום הכפורים

משה שווערד

1. מהר"ץ חיות מסכת יומא דף ב עמוד א

רש"י ד"ה ומתקינין לו. אם יארע בו פסול קרי. נ"ב עיין תוס' יום טוב (פ"א דמאי מ"א) ד"ה והחומץ שהתעורר הרי אחד מן הנסים שהיו במקדש שלא אירע קרי לכהן גדול ביום כיפור. אולם נעלם במחכ"ת שהוא קוש' הירושלמי בפירקין. ומשני שני תירוצים אחד דכל הנסים שנעשו במקדש היינו בבית ראשון דוקא. ותירוץ השני דאין סומכין על הנס. כמו שתירץ התוס' יום טוב ג"כ. ומה שהביא התוס' יום טוב מן פ"ו דשקלים מ"ד דעל שלחן של שייש היו מניחין להם הפנים שלא ירתיה ומחמת חום יבא לידי סרחון והרי מן הנסים שהיו במקדש חם כיום הלקחו ג"כ מבואר בירושלמי שקלים שם ואיתא שמה ריב"ל אמר אין מזכירין מעשה נסים. ועיין (רש"י שבת קכ"ד ע"א) ד"ה משום איעפוש ומפ"ו תקנו קנים ללחם הפנים. וכ' רש"י שם דלא סמכינין אניסא. ועיין תשובת תשב"ץ ח"ג סימן ל"ה וסימן ל"ו שהאריך בעניני הנסים שנעשו במקדש. ונעלם ממנו דברי רש"י שבת הנ"ל. ועי' ג"כ (פסחים ס"ד ע"ב) ננעלו תנן או נועלין דיש פלוגתא אם סמכינין על הנס. ולאביי דסמכינין אניסא ע"כ ס"ל דמתקינין כהן אחר היינו במקדש שני. ועי' צ"ח פסחים. ועוד נ"ל דמפ"ו דקדק רש"י וכתב או שאר טומאה המעכבין עבודה. דהנס לא היה רק בטומאת קרי לבד. ובאמת היו טומאות אחרות. כמו שספרו בירושלמי פ"א דמגילה ובירושלמי דפירקין שניתזה צינורא מפיו של מלך ערבי על כה"ג ביו"כ ונכנס הסגן ושמש תחתיו:

2. ספר איזהו מקומן – כא.

ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים - כתב רש"י באבות (פ. ה.) דמה שהיו מתקינין לו כהן אחר תחתיו הוא שמא יארע בו פסול אחר.
וצ"ע דלכאורה סותר פירושו עצמו בריש מכילתין (ד"ה ומתקינין). עוד צ"ע דלעיל יח. איתא שהיו מרחיקין ממנו מאכלים המביאים לקרי, ומונעין ממנו השינה.
ובמאירי (לעיל ג.) וכן בהגהות מהר"ץ חיות שם, וביפ"ע (לעיל יח.) הביאו שכבר הקשה כן בירושלמי אמאי מתקינין כהן אחר, ותירץ דאין סומכין על הנס, א"נ כאן במקדש ראשון וכאן בשני.

והנה לעיל יב: איתא מעשה ביוסף בן אלם שאירע בו פסול ביוהכ"פ, ופירש רש"י באבות לשיטתו דהיה פסול מחמת שרץ או צינורא דע"ה, וכן פירש בריטב"א כאן. ברם בתו"י ותוס' הרא"ש הביאו דאיתא בהדיא בירושלמי דאירע שם קרי, ופירשו דהתם במקדש שני היה. ועוד תירץ תוס' הרא"ש דשמא לא דוקא קרי אלא ר"ל 'מקרה'. וצ"ע בדברי הר"ח לקמן נט. דמבואר בהדיא שאף במקדש אירע קרי לכ"ג ביוהכ"פ.
וביאור בעיקר גדול הנס בזה שלא אירע קרי לכ"ג ביוהכ"פ - יעוי' בתו"י"ט באבות שם.

3. תו"ט על מסכת אבות פרק ה משנה ה

ולא אירע קרי לכ"ג ביום הכפורים - יש מי שהקשה ולמה יארע לו קרי אחר שהיה מזרזין אותו כל שבעת הימים והוא בטהרה כל היום והוא זוקני העם כל הלילה לא יחשו מלזרזו. והתשובה כי יצר הטוב ויצר הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים. וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח יתחזק על עמדו בראותו כי כלתה אליו הרעה והרבה מן האנשים בעת פטירתן יתחזקו וידברו דברים טובים כאילו הם בריאים. ולזה היה קרוב מאד להיות הכהן בעל קרי. כ"כ במד"ש בשם החסיד ז"ל. ועמ"ש בריש דמאי בדבור והחומץ שביהודה וכו' לתרוצי הא דמתקנים לו כהן אחר. דתנן בריש יומא ופירש הר"ב שם משום קרי:

הלכתא למשיחא

משה שווערד

1. תוספות מסכת מנחות דף נב עמוד ב
הלכה כאבא יוסי בן דוסתאי - תימה הילכתא למשיחא.

2. שפת אמת מסכת מנחות דף נב עמוד ב
בתוס' ד"ה הלכה תימא הלכתא למשיחא כו' כאן יש ליישב דנ"מ במה דאמר בשם ר"י הלכה כאבא יוסי דמוכח מזה דלא ס"ל בעלמא הלכה כסתם משנה לאפוקי מאותו מ"ד בשם ר"י דהלכה כסתם משנה בכל מקום:

3. ספר אור הישר - ערכין לב

ובהגדה זו מושגים כמה קושיות התוס' בשים ברוחא, דבס"פ התכלת הקשו גבי חביתיה כה"ג, דפסק ר' יוחנן הלכה כאבא יוסי בן דוסתאי, תימה הלכתא למשיחא עכ"ד, וכן בס"ק דיומא ד"ג דקאמר ר' יוחנן הלכה כר' יוסי דראשון חוזר לעבודתו ושני אינו ראוי לא לכה"ג ולא לכה"ד, הקשו התוס' ג"כ תימה הלכתא למשיחא, וע' זבחים דמ"ה ע"א תור"ה הלכתא ובסנהדרין דנ"א ע"ב תור"ה הלכתא, ולפמשי"כ מושב הישב, דהא דקאמר בש"ס הלכתא למשיחא הוא רק אליבא דרב יוסף דס"ל דק"ר ל"ק לע"ל, ומוכרחין אנו להכות ככל מעשה הקרבנות עד דאתי משיחא כנ"א, משא"כ ככל המקומות שהקשו התוס' הוא אליבא דר' יוחנן, דס"ל דק"ר קידשה לע"ל ומקריבין אע"פ שאין בית ולא הלכתא למשיחא הוא כנ"ל.

ורב יוסף דלא ס"ל הקבלה דמקריבין אע"פ שאין בית, מדפריך טובח מנא ידעי כנ"ל, למעשה אולי כזכרים דמ"ה ובסנהדרין דנ"א, שהקשה לו אב"י כל שחיפת קדשים לא ליתני הלכתא למשיחא, והשתא אי ס"ל לרב יוסף דמקריבין אע"פ שאין בית, אי"כ גם בזה"ל נוכל להקריב קרבנות, ושחיפת קדשים לאו הלכתא למשיחא הוא, ובע"כ דס"ל דק"ר ל"ק לע"ל, וע' זבחים דפ"ז ע"א תור"ה הלכתא.

וכמ"כ אפ"ל קושית התוס' במנחות דמ"ה ע"ב שהקשו הלכתא למשיחא אהא דר"ש, דפסיק הלכה כר"ש בן ננס, דכבשים מעכבין את הלהם והלהם אינו מעכב הכבשים, וכן בשבת דקל"ג ובפסחים דס"ט שהקשו כמ"כ אהא דרב יהודא אמר רב דפסיק הלכה כר"ע גבי פסח ע"ש. ולפמשי"כ אפ"ל דאינהו גמי ס"ל דמקריבין אע"פ שאין בית כנ"ל, וע' ברמב"ם פ"ב הפ"ז טה' שמיטה ובספ"ו מכית הבחירה ובראב"ד ג"כ שם, ובס' יראים ס"י שכי"ה, ובתוי"ט פ"ה ט"ז דעדות, ובת' מקום שמאל ס' ל"ג.

4. תוספות זבחים דף מה/א

הלכתא למשיחא - כי האי גוונא פריך בריש ד' מיתות (סנהדרין נא:) ותימה דבריש עשרה יוחסין (קדושין עב:) א"ר יהודה אמר רב הלכה כרבי יוסי ורבנן במזור ידוע או בשאין ידוע ובפ"ק דיומא (דף יג.) דפסיק כר' יוסי ראשון חוזר לעבודתו ושני אינו ראוי כו' נפקא מינה עכשיו בנשיא או ראש ישיבה או פרנס שנתמנה על הציבור ועבר מחמת אונס ועבר האונס ובפרק אלו דברים (פסחים סט:) דפסיק הלכה כר"ע דכל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת לענין פסח נפקא מינה בזמן הזה לענין מילה ואע"ג דגבי מילה נמי פסיק הכי בהדיא (בשבת קלג.) מ"מ לאלומי פסקא דמילה פסק נמי גבי פסח הכי ובפ"ק דתענית (דף ד:) דפסיק רבי אלעזר הלכה כר"ג דאמר בשבעה במרחשון ומוקי לה התם בזמן שביית המקדש קיים נפקא מינה גם בזמן הזה לבניי בבבל דאית להו פירי בדברא כדקאמר התם הא לן והא להו ומיהו בסוף התכלת (מנחות נב:) קשה דפסיק רבי יוחנן כאבא יוסי בן דוסתאי גבי חביתיה כ"ג ונראה דרב יוסף דוקא דאית ליה הכא ובסנהדרין (דף נא:) דאין לפסוק הלכתא למשיחא וה"ר חיים מפרש דלא פריך הלכתא למשיחא אלא היכא דאיכא תרתי שהוא למשיחא וגם עושה איסור דליכא נפקותא בהלכתא אלא על ידי איסור לא שייך לפסוק למשיחא:

• עיון במצפה איתן

5. ספר ליקוטי הלכות: רשימה להקדמה ראשונה

כ"כ וכן יתעורר הקורא ע"י על קס למפדרינן הלכתא למשיחא להחזיר הוה סלא סידורו ע"פ הרמב"ם והרמב"ם הלא קבץ כלכותיו אף בכל סדר קדשים וכן בסירוס המשנה שלו מסיק בכל משנה הלכתא כמר או כמר וע"כ משום דכ"ל כמסקנת החוספות ונחיס מ"ה ד"ה הלכתא לכל האמוראים לא חיישי לזב הקושיא רק רב יוסף לנד וכן הריטב"א בשם הרמב"ן ביומא דף י"ג כתב דלפי מסקנת התלמוד נדחה הא דרב יוסף ונס כאלה אין עיקר רעיו בסידור זה הלכה בשביל קביעת הלכה באלו הענינים אלא כדי שיהיה נגור בני ישראל מלקחת הסגיות הפסוקות שאין בהם מחלוקת כלל שבעו"ה נחבר גם ידיעת הדינים הפשוטים בהלכות קדשים וכנ"ל ובדרך אגב העתקתי אף בהלכות שיש בהם סיון רב ע"פ דעת הרמב"ם ז"ל שהוא פמוד החוק שבית ישראל נשטנין עליו [ובפרט בהלכות קדשים שהארי הראשונים לא יאלו לנדר ולנרף מכל סוגיא וכוניא ההלכה כמותן] כדי שיהיה כמלאכה שלמה וגם בימי האמוראים מנינו שחקרו בדרך שיש מחלוקת בין שתי זריות אלכא דר' יהודה ור"ש דמר אמר דדעת ר"י בלוסן זה דעת ר"ש בלוסן אחר ומר אמר בסיפך וחקרו בנמרס איז מהן סיקריה דעתה ר' יהודה דקי"ל כוותיה נגד ר"ש כדלויא במנחות כ"ב ע"א בר"ש ד"ה כי מינייכו אמרייתא עי"ש הרי דכוחן האמוראים שהיה בהמ"ק כבר חרב ואין נ"מ למעשה נ"כ חקרו איזה דבר עיקר להלכה והיה אחד לשתי שבות (ח/א) כמו שכתב בסמ"ג בהקדמתו דהמטת שו"ס אהן העולם יש לידע יסודותיהם ואת"ם שאינם לריבין עתה וכו' ובעתקתי דבריו (ע"ל: ב) בדעת הדין הראשונים דסברי דע"פ האמת סתקנתא הוה ללא כרב יוסף דקמקשה על רב הלכתא למשיחא וכמו דמנינו בכתב מקומות בש"ס [פ"ה] כ"פ יומא י"ג הענין ד' סדוסי ע"כ ונחיס פ"ז מנחות ב"ב עיין ונחיס וי"ז ע"א בתול"ס

אחד מומר] דקמסיק הלכה אף בענינים אלו [הפעם דכיון שהבטיח לנו הקב"ה דסקריאש בעניני סקרבות נחשב כמעשה ממש וכמו דאמר ר' יוחנן במנחות ק"י על הפסוק לעולם זאת על ישראל ממילא המצוה לידע בכל דבר יודיעם להלכה כפי מה שהיה ויחשוב לנו הקב"ה בכל דבר ודבר באלו קיימתו הדבר הזה למעשה :

6. דף על הדף מנחות דף נב עמוד א

בגמ': והתניא איפכא, הי מינייהו אחריתא וכו'. וברש"י: איזו נאמר באחרונה שנסמך עליה משום דקי"ל רבי יהודה ור"ש הלכה כר"י ע"כ. הגרע"א (בשו"ע או"ח סי' רי"ח) והתוספות החדשים (כלים פ"ג) הוכיחו מרש"י כאן, דכל כללי ההלכות שנאמרו בש"ס נאמרו גם על ההלכות שאינן נוגעות בזה"ז וכהל' קדשים, ודלא כהמהרי"ק. מיהו התוס' שבת (ע ב) כתבו דאפשר דלא קי"ל כר"י לגבי ר"ל בדברים שאין נוהגין בזה"ז.

ועי' בקובץ שיעורים עמ"ס ב"ב (אות תצ"ט) שמבאר מחלוקת זו, דרש"י כאן ודעימיה ס"ל דבכל כללי הלכות לא היתה הכרעה על כל דין ודין לעצמו, אלא דהגמ' נתנה כללים באופן שאין לה הכרע וכגון בר"י ור"ש סברות של ר"י יותר קרובין להלכה [אע"ג דאלו ולא דברי אלקים חיים], והתוס' בשבת והמהרי"ק סוברים דההכרעה היתה על הדין עצמו, בדדקו בכל מקום שנחלקו ר"י ור"ש, ולפ"ז מסתברא דלא בדקו בדברים שאין נוהגין היום דאלו הלכתא למשיחא ע"כ.

ובקובץ קול התורה (קובץ נ"ה ע' כ"ו) כתב חכ"א: ועי' בסדר תנאים ואמוראים בהגהות ליקוטי מנחם (אות י"א) שר"ל עפ"י המהרי"ק הנ"ל דגם הא דקי"ל הלכה כסתם משנה לא נאמר בהלכות שאינן נוגעות בזה"ז. ודבריהם צ"ע, דבהדיא מבואר לקמן בע"ב דלא כדבריהם, וע"ע בלקוטי הלכות בסוף הקדמה הראשונה בהג"ה.

7. דף על הדף מנחות דף נב עמוד ב

בגמ': אמר רבי יוחנן הלכה כאבא יוסי בן דוסתאי [שאמר מקריב ב' קמצים שחרית וערבית בחיי הכהן].

והקשו בתוס' (ד"ה הלכה וכו') תימא הלכתא למשיחא עכ"ל. ונשאר בתימה.

וכתב הרה"ג ר' ישכר דוד קלוזנר שליט"א ליישב בזה, בהקדם מה שכתב כ"ק אדמו"ר מוהרמ"מ מלובאוויטש צ"ל בלקוטי שיחות חלק כ"ז (ע' 204 הערה 96) דמה שפסק הרמב"ם (בהל' מלכים פ"א בתחלתו וסופו) דמשיח בונה מקדש: "הוא דעת ר' אליעזר בויקרא רבה [פ"ט, ו] ובמדבר רבה [פ"ג, ב] שם - משא"כ בשאר מקומות הנ"ל (הערה 93) [ירושלמי מגילה פ"א הי"א, ירושלמי פסחים פ"ט ה"א (תוספתא פסחים פ"ה ב')] - לגירסת ופירוש המנחת חינוך מצוה שפ], לא נאמר שיהי' ע"י משיח דוקא. ובזה מתורץ זה שבימי ר' יהושע בן חנניה רצו לבנות ביהמ"ק בלא משיח (מ"ר פ' תולדות) - כי זה שמשיח דוקא יבנה ביהמ"ק הוא חידוש התלמוד הותיק - ר' אליעזר, שהי' לאחר זמן ר' יהושע בן חנניה" עכ"ל.

והנה לפי חידוש עצום זה יבואר ענין נפלא, דאיתא בזבחים (מ"ד ע"ב): "תניא ר' אלעזר אומר משום רבי יוסי, פיגל בדבר הנעשה בחוץ פיגל, בדבר הנעשה בפנים לא פיגל וכו'. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא אמר רב הלכה כרבי אליעזר שאמר משום רבי יוסי, אמר רב יוסף [נ"א רבא] הלכתא למשיחא הוא, אלא דרוש וקבל שר, ה"נ דרוש וקבל שר, הכי קאמינא לך הלכתא למה לי [האי דמתמהנא אקביעות הלכה הוא דמיתמהנא, דמיגרס בעינן מיתני משניות ומחלוקת הלכות עבודה לפי שתורה היא ודרוש וקבל שר, אבל קיבוע הלכה אינה אלא להורות הלכה למעשה, ועכשיו אינו נוהג" - רש"י].

והקשו התוס' שם (מ"ה ע"א) ד"ה הלכתא למשיחא [וכן הקשו התוס' ביומא י"ג ע"א. ובתוספות ישנים שם]: "מיהו בסוף התכלת (מנחות נ"ב ע"ב) קשה דפסק רבי יוחנן כאבא יוסי בן דוסתאי גבי חביתי כהן גדול, ולמה לא הקשו הלכתא למשיחא, דמאי שייכא בזמן הזה? - ועי' מ"ש התוס' ביומא ובזבחים שם לתרץ. ועייג"כ בתוס' סנהדרין (נ"א ע"ב) ד"ה הלכתא.

והנה ר' אליעזר שבמדרש רבה הנ"ל הוא בר פלוגתא של ר' יוסי בר חנינה ע"ש, וי"ל שהכונה לרבי יוסי בר חנינה האמורא שהיה מגדולי תלמידי רבי יוחנן (סנהדרין ל' ע"ב).

בויק"ר כתוב ר' אליעזר' משא"כ בבמדב"ר כתוב ר' אלעזר' ויתכן מאד שהכוונה לר' אלעזר בן פדת, שהוא סתם ר' אלעזר דאמוראים (רש"י שבת (י"ט ע"ב) יבמות (ע"ב ע"ב) ועוד, כמ"ש בסדר הדורות ח"ב בערכו), ור' אלעזר הי' תלמיד מובהק של ר' יוחנן (יומא נ"ג ע"א).

והנה רב נחמן שבזבחים הנ"ל הי' תלמיד מובהק של רבה בר אבוא כמבואר בברכות (כ"א ע"א), ועי' ג"כ ע"ז (נ"א ע"א), [ושבשמו ובשם רב אמרו שהלכה כרבי אלעזר שאמר משום רבי יוסי].

ולפי זה נראה לומר, דבמנחות שאמר ר' יוחנן שהלכה כאבא יוסי בן דוסתאי גבי חביתי כהן גדול, לא שייך להקשות 'הלכתא למשיחא', כיון דאז הי' מותר לבנות ביהמ"ק בלי משיח, [כמו בימי ר' יהושע בן חנניה הנ"ל, וזה הי' לפני החידוש של התלמיד ותיק ר' אליעזר - שהי' תלמידו של ר' יוחנן - שמשיח דוקא בונה מקדש, ולפי"ז א"ש מאד מדוע לא מקשה הגמ' 'הלכתא למשיחא'.

משא"כ רב נחמן בזבחים שם [ורבו רבה בר אבוא, ורב ורב יוסף] היו הרבה זמן אחרי ר' אליעזר [או ר' אלעזר] הנ"ל, א"כ מובן היטב דלאחר שקבע ר' אליעזר שמשיח דוקא בונה מקדש, א"כ שפיר מקשי 'הלכתא למשיחא', ומיושבת היטב קושיית התוס', וא"ש עכ"ד.